

Prawo rodzinne

Wydanie 3.

Dowiedz się więcej na www.ksiegarnia.beck.pl

Rozdział I. Rodzina i prawo rodzinne

§ 1. Rodzina i powiązania rodzinne

Prawo rodzinne jest działem prawa, który zajmuje się **rodziną**, a precyzyjnie ujmując – **stosunkami prawnymi**, jakie rodzi jej **istnienie i funkcjonowanie**; zarówno stosunkami **wewnątrz rodziny**, jak i z **osobami trzecimi**, zarówno **niemajątkowymi**, jak i **majątkowymi**.

Mówiąc o **rodzinie**, można wyróżnić jej **dwa podstawowe rodzaje**:

- 1) tzw. **rodzinę małą**, który to termin oznacza związek złożony z małżonków i ich dzieci (jest to podstawowy i dominujący typ rodziny uregulowanej w KRO),
- 2) tzw. **rodzinę w szerszym zakresie**, do której nawiązują nieliczne przepisy KRO, np. odnoszące się do obowiązku alimentacyjnego między krewnymi (art. 128 KRO), czy te poświęcone krewnym, spośród których należy powołać opiekuna dziecka (art. 149 § 2 KRO).

W polskim prawie nie sformułowano ogólnej definicji rodziny. Przepisy KRO, a także przepisy zawarte w wielu innych ustawach wielokrotnie posługują się pojęciem rodziny. Jednak treść tego pojęcia nie została przez nie sprecyzowana. Definicję rodziny zawiera przykładowo ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej – tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1508 ze zm. (oczywiście tylko na potrzeby tej regulacji). Zgodnie z art. 6 pkt 14 PomSpołU rodzinę tworzą osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące.

Związki faktyczne (konkubinaty) nie tworzą rodziny w rozumieniu KRO, konkubenci jednak mogą np. skorzystać z regulacji określonej w art. 107 § 1 KRO odnoszącej się do wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem, o ile przysługuje im władza rodzicielska. Nie ma bowiem na gruncie tego przepisu znaczenia, czy rodziców łączą lub kiedykolwiek łączyły więzi prawne.

Jeżeli chodzi o **powstanie rodziny** to Kodeks rodzinny i opiekuńczy, **uzależnia to** od spełnienia określonych **przesłanek formalnych**. **Rodziną jest komórka**, której powstanie jest **sformalizowane** – powstaje ona tylko na sku-

tek zawarcia małżeństwa przez kobietę i mężczyznę (zob. w tej materii przede wszystkim art. 27 KRO). Wynika zatem z powyższego, że **rodzinę tworzą już sami małżonkowie** od chwili zawarcia związku małżeńskiego. **Małżeństwo bezdzietne** też stanowi rodzinę. W skład rodziny wchodzi także **wspólne dzieci małżonków**, ale tylko **małoletnie**, a spośród **pełnoletnich** te, które się jeszcze nie **usamodzielnily**. **Na równi** z dziećmi wspólnymi małżonków traktowane są dzieci przez nich **przysposobione**, wchodzi one w skład rodziny (zatem dzieci jednego z małżonków, dzieci wzięte na wychowanie, które nie zostały przysposobione, nie należą do rodziny).

Rodzina nie jest wyposażona w podmiotowość prawną (nie jest **osobą prawną**), tworzy jednak **grupę rodzinną**, którą ustawodawca często traktuje jako **całość**. Rodzina spełnia szereg **funkcji**: przede wszystkim **zaspokajają potrzeby** (tak materialne, jak i niematerialne) i **chroni interesy** jej członków, a jednocześnie **działa w interesie społecznym** (tworząc najmniejszą komórkę społeczną)¹.

Z pojęciem rodziny łączą się związki nazywane powiązaniem rodzinnymi.

Tabela 1. Rodzaje powiązań rodzinnych

Rodzaje powiązań rodzinnych²	
1	2
Pokrewieństwo	<p>Oznacza ono stosunek, jaki zachodzi między ludźmi połączonymi wiązami krwi, pochodzącymi od oznaczonego wspólnego przodka. Dla stwierdzenia pokrewieństwa wystarczy wskazanie jednego wspólnego przodka.</p> <p>Pokrewieństwo jest nie tylko więzią biologiczną i społeczną, lecz staje się także stosunkiem prawnym (macierzyństwo i ojcostwo), a fakt pokrewieństwa stanowi przesłankę wielu skutków prawnych (np. rodzice dziecka nabywają władzę rodzicielską (art. 92 KRO), krewnych w linii prostej i rodzeństwo obciąża obowiązek alimentacyjny (art. 128 KRO). Przysposobienie nie tworzy pokrewieństwa, lecz prawo w określonym zakresie (w zależności od rodzaju przysposobienia) nakazuje traktować przysposabiającego i przysposobionego oraz jego zstępnych jak krewnych.</p>

¹ Patrz szerzej: *J. Winiarz*, [w:] System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 39–44; *T. Smyczyński*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 11, s. 2–7; *K. Pietrzykowski*, [w:] *K. Pietrzykowski*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, s. 8–9; *J. Ignatowicz, M. Nazar*, Prawo rodzinne, wyd. 4, s. 24–26; *M. Andrzejewski*, Prawo rodzinne i opiekuńcze, s. 17–19; *J. Strzebińczyk*, Prawo rodzinne, s. 27–29.

² *J. Winiarz*, [w:] System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 44–50; *T. Smyczyński*, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 11, s. 7–16.

1	2
	<p>Wyróżnia się linie i stopnie pokrewieństwa. Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej, natomiast krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej (art. 61⁷ § 1 KRO). Stopień pokrewieństwa określa się według linii urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo (art. 61⁷ § 2 KRO).</p>
<p>Stan cywilny</p>	<p>Jest to odmiana stanu prawnego, czyli sytuacji prawnej każdego człowieka. Na taki stan prawny składają się:</p> <p>a) stan polityczny (przynależność do określonego państwa), b) stan cywilny lub rodzinny (przynależność do określonej rodziny), c) stan osobisty (ściśle osobiste cechy jednostki).</p> <p>Stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby, wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego (art. 2 ust. 1 PrASC).</p> <p>Stan cywilny jest dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 KC i jest przedmiotem tzw. praw stanu cywilnego, a zatem prawa do tego, aby uchodzić za małżonka określonej osoby, za dziecko określonych rodziców czy za rodzica określonego dziecka.</p> <p>Prawa stanu cywilnego charakteryzują się następującymi cechami:</p> <ul style="list-style-type: none"> – są ściśle związane z ich podmiotem, – mogą przysługiwać tylko osobom fizycznym, – należą do kategorii praw niemajątkowych, – są niezależne od upływu czasu (nie można ich ani nabyć, ani utracić na skutek upływu czasu), – nie podlegają swobodnej dyspozycji osób uprawnionych, – są prawami bezwzględными i wzajemnymi.
<p>Powinowactwo</p>	<p>Inaczej niż to miało miejsce w odniesieniu do pokrewieństwa, powinowactwo jest węzłem wyłącznie prawnym (nie biologicznym). Jest węzłem rodzinnym, łączącym jednego małżonka z krewnymi drugiego małżonka.</p> <p>Zgodnie z brzmieniem art. 61⁸ § 1 zd. 1 KRO z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka. Linie i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa (art. 61⁸ § 2 KRO).</p> <p>Powinowactwo trwa nadal mimo ustania małżeństwa (art. 61⁸ § 1 zd. 2 KRO). Ustanie małżeństwa powodują: śmierć jednego z małżonków, uznanie jednego z małżonków za zmarłego, rozwiązanie małżeństwa przez rozwód. Natomiast unieważnienie małżeństwa unicestwia związek małżeński ze skutkiem <i>ex tunc</i>, zatem w tym wypadku powinowactwo ustaje.</p> <p>Podobnie jak pokrewieństwo, również powinowactwo jest przesłanką wielu skutków prawnych (np. między powinowatymi w linii prostej istnieje względna przeszkoda małżeńska – art. 14 KRO).</p>

1	2
Stosunek bliskości	<p>Stosunek ten łączy się z pojęciem osoby bliskiej. Stosunek ten wynika z potrzeby traktowania w pewnych sytuacjach osób niepokrewnionych w taki sam sposób jak w odniesieniu do członków rodziny.</p> <p>Jako osoby bliskie przepisy traktują także osoby związane węzłami rodzinnymi; pojęcia pokrewieństwa (oraz innych węzłów rodzinnych) oraz bliskości mogą na siebie zachodzić.</p> <p>Stosunek bliskości nie jest stosunkiem prawnym, lecz pewnym stanem faktycznym, z którym jednak ustawa łączy często skutki prawne (np. art. 446 § 2 KC, na mocy którego osobom bliskim przysługuje prawo do odszkodowania w formie renty w sytuacji w nim określonej, czy też art. 923 KC przyznający osobom bliskim spadkodawcy prawo do korzystania przez 3 miesiące z pozostawionego przezeń mieszkania i z przedmiotów urządzenia domowego).</p>
Status domownika	<p>Pojęcie to częściowo pokrywa się z pojęciem osoby bliskiej. Oznacza tego, kto zostaje faktycznie przyjęty do wspólnoty domowej. Jest to najczęściej bliski krewny, ale może być to osoba zupełnie obca. Domownikiem jest także dziecko umieszczone w rodzinie zastępczej.</p> <p>Podobnie jak stosunek bliskości, także status domownika zasadniczo nie znajduje bezpośredniej regulacji w prawie rodzinnym. Wyjątek stanowi art. 149 § 2 KRO. Niektóre przepisy łączą ze statusem domownika określone skutki prawne (np. domownicy członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych mają prawo do pracy w spółdzielni (mimo że nie są jej członkami).</p>

§ 2. Prawo rodzinne i źródła prawa rodzinnego

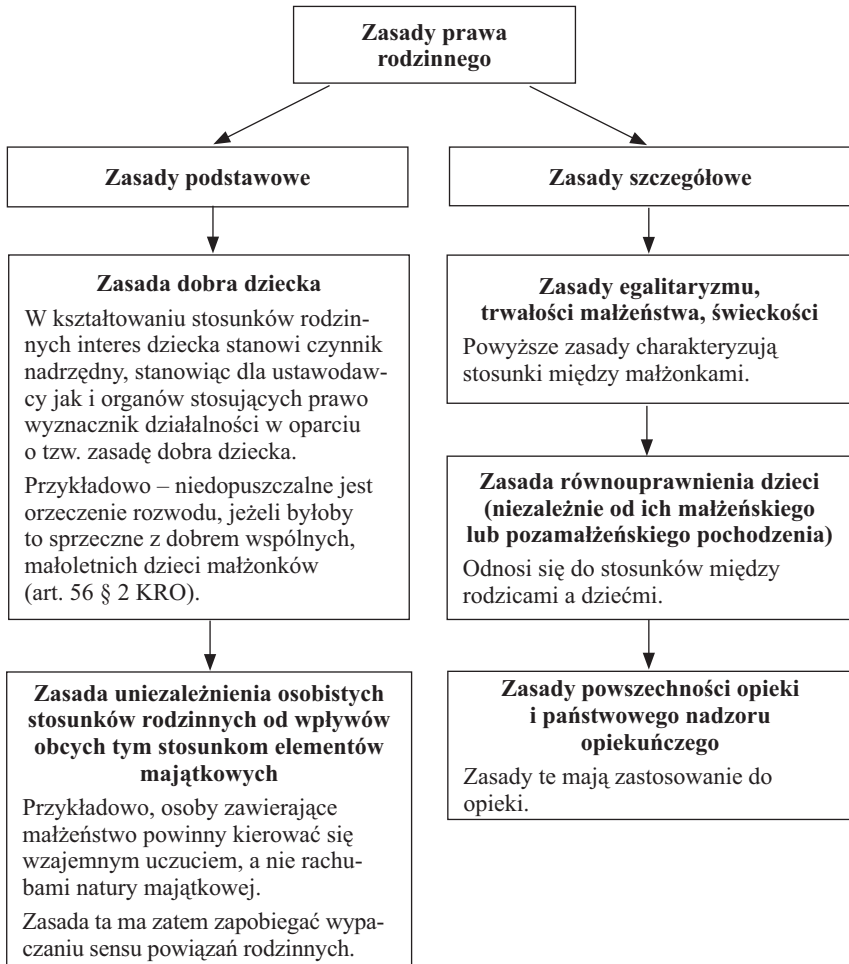
I. Prawo rodzinne

- 2 **Przyjmuje się** (mimo występujących w tej materii różnic poglądów), że **prawo rodzinne** jest **częścią prawa cywilnego**, częścią **wyspecjalizowaną**, ale **nieodbiegającą** zasadniczo od pozostałych działów tego prawa.

Podobnie jak u **podstaw** każdego działu prawa, tak i u **podstaw prawa rodzinnego** leżą pewne **fundamentalne założenia**, zwane **zasadami**, które rozstrzygają o treści unormowań regulujących bezpośrednio stosunki prawne. **Stanowią** wskazanie dla ustawodawcy, a wykładnia obowiązujących przepisów musi zawsze mieć je na uwadze.

Na gruncie prawa rodzinnego można wyróżnić **zasady ogólne** (podstawowe), które odnoszą się do **wszystkich** stosunków rodzinnych oraz **zasady szczegółowe** odnoszące się do **poszczególnych** stosunków rodzinnych¹.

Schemat 1. Zasady prawa rodzinnego

¹ J. Winiarz, [w:] System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 63–73; K. Pietrzykowski, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, s. 19–21.

II. Źródła prawa rodzinnego

- 3 Zgodnie z brzmieniem art. 87 ust. 1 Konstytucji RP z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) **źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej** są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia.

Tabela 2. Podstawowe źródła prawa rodzinnego

Podstawowe źródła prawa rodzinnego	
1	2
Konstytucja RP	Konstytucja jest najwyższym prawem RP. Jej przepisy mają bezpośrednie zastosowanie, chyba że sama stanowi inaczej (art. 8 Konstytucji RP). Inne normy powinny być zgodne z normami konstytucyjnymi.
<p>Kodeks rodzinny i opiekuńczy Ustawa z 25.2.1964 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)</p> <p>Wśród nowelizacji KRO warto wskazać następujące:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wynikająca z ustawy z 17.6.2004 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1691) zmiana regulacji poświęconych przede wszystkim małżeńskim ustrojom majątkowym i odpowiedzialności małżonków za zobowiązania; weszła w życie 20.1.2005 r., – wynikająca z ustawy z 6.11.2008 r. (Dz.U. Nr 220, poz. 1431) zmiana dotycząca m.in. przepisów związanych z pochodzeniem dziecka; wprowadzenie możliwości zawarcia porozumienia małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem; możliwość uchylecia się w pewnych wypadkach od alimentacji pełnoletniego dziecka; nowela weszła w życie 13.6.2009 r., 	<p>Podstawowy akt regulujący całość stosunków rodzinnych.</p> <p>Składa się z trzech tytułów: małżeństwo, pokrewieństwo i powinowactwo, opieka i kuratela.</p>

1	2
<ul style="list-style-type: none"> – wynikająca z ustawy z 9.6.2011 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 575 ze zm.) wprowadzającej instrumenty wspierania rodziny oraz system pieczy zastępczej; nowela weszła w życie 1.1.2012 r., – wynikająca z ustawy z 25.6.2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1062) zmiana dotycząca rozstrzygnięcia sądu orzekającego rozwód w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywania kontaktów z dzieckiem przez rodziców po rozwodzie, a także ingerencji sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy i utrzymywanie kontaktów z dzieckiem w sytuacji, gdy rodzice, którym przysługuje władza rodzicielska żyją w rozłączeniu; nowela weszła w życie 29.8.2015 r., – wynikająca z ustawy z 25.6.2015 r. (Dz.U. 2015 r. poz. 1087) zmiana związana z wprowadzeniem procedury medycznie wspomaganey prokreacji (leczenie niepłodności); nowela weszła w życie 1.11.2015 r., – wynikająca z ustawy z 16.5.2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 1146) wprowadzająca w KRO nie tylko zmiany będące realizacją orzeczeń TK, ale również regulacje ściśle związane z zakresem przedmiotowym prawa filiacyjnego, normując instytucje: ustalenia macierzyństwa, zaprzeczenia macierzyństwa, zaprzeczenia ojcostwa, ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa oraz sądowego ustalenia ojcostwa. 	
<p style="text-align: center;">Przepisy wprowadzające Kodeks rodziny i opiekuńczy Ustawa z 25.2.1964 r. (Dz.U. Nr 9, poz. 60)</p>	

1	2
<p style="text-align: center;">Kodeks cywilny Ustawa z 23.4.1964 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1145)</p>	<p>W takim zakresie, w jakim w KRO brak jest odpowiednich unormowań, należy stosować przepisy KC. Wynika to przede wszystkim z faktu, że KRO nie zawiera części ogólnej (np. samodzielnie nie reguluje zdolności do czynności prawnych). Zgodnie z zasadą <i>lex specialis derogat legi generali</i> regulacja KRO wyprzedza regulację KC.</p>
<p style="text-align: center;">Kodeks postępowania cywilnego Ustawa z 17.11.1964 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)</p>	<p>Reguluje przede wszystkim kwesie proceduralne dotyczące stosunków rodzinnych.</p>
<p style="text-align: center;">Ustawy szczególne</p>	<p>Przykładowo można wskazać następujące:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 2224 ze zm.), – ustawa z 21.6.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1182), – ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1508 ze zm.), – ustawa z 4.2.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1792), – ustawa z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1111 ze zm.).
<p style="text-align: center;">Umowy międzynarodowe</p>	<p>Polska ratyfikowała wiele umów międzynarodowych – odnośnie do sytuacji prawnej dziecka, małżeństwa i rodziny.</p>

Rozdział II. Ochrona praw rodzinnych

§ 3. Prawa rodzinne

I. Pojęcie praw rodzinnych

Jak już wyżej przedstawiono, **stosunki prawnorodzinne** są to **naturalne** 4 stosunki pokrewieństwa (macierzyństwo i ojcostwo) w takim zakresie, w jakim mają **prawne znaczenie** oraz stosunki ustanowione przez prawo, takie jak: **małżeństwo** oraz związany z nim stosunek **małżeńskiej wspólności majątkowej**, **powinowactwo**, **władza rodzicielska**, **przysposobienie**, **alimentacja**, **opieka nad małoletnim** oraz **kuratela** ustanowiona dla dziecka poczętego, lecz neurodzonego, lub w celu przejściowego strzeżenia interesów małoletniego.

Ze **stosunków rodzinnych** wynikają określone **prawa i obowiązki** między **członkami rodziny** (**przede wszystkim** między małżonkami oraz między rodzicami i dziećmi). **Prawa** te można podzielić na **trzy grupy**:

- 1) **prawa stanu cywilnego** – jak to zostało określone wcześniej, są to prawa do tego, aby uchodzić za małżonka określonej osoby, za dziecko określonych rodziców czy za rodzica określonego dziecka. Prawa stanu cywilnego podlegają w szczególności ochronie cywilnoprawnej, a stan cywilny może być ustalany i kształtowany tylko w specjalnym postępowaniu;
- 2) **rodzinne prawa niemajątkowe** – są to prawa podmiotowe będące elementem treści stosunku małżeństwa, władzy rodzicielskiej i opieki nad małoletnim, np. obowiązek wzajemnej pomocy małżonków, piecza nad osobą dziecka. Prawa te powstają *ex lege*, nie mogą być wolą stron zmienione lub zniesione, są skuteczne także wobec osób trzecich (*erga omnes*);
- 3) **rodzinne prawa majątkowe** – do praw tych należą w szczególności te wynikające ze stosunku małżeńskiej wspólności majątkowej (ustawowej lub umownej); prawa związane ze stanowiącym elementem treści stosunku małżeństwa obowiązkiem współdziałania dla dobra rodziny i zaspokajania jej potrzeb; roszczenia o świadczenia alimentacyjne itp. Prawa te są uwarunkowane osobistymi stosunkami rodzinnymi strony uprawnionej i obowiązanej.

II. Ochrona praw rodzinnych

5 Ochrona praw rodzinnych nie jest pojęciem jednolitym. W jej ramach można wyróżnić:

- ochronę w **węższym znaczeniu** (na którą składa się system roszczeń mających na celu przywrócenie stanu zgodnego z prawem – jest to ochrona materialnoprawna) oraz zespół gwarancji zapewnianych przez procedurę dochodzenia naruszonych praw (ochrona prawoprocesowa);
- ochronę w **szerszym znaczeniu** (jest zapewniana przez instytucje, które wspomagają i umacniają prawnorodziną sytuację jednostki)¹.

Tabela 3. Środki ochrony praw rodzinnych w ujęciu wąskim

Środki ochrony praw rodzinnych w ujęciu wąskim	
1	2
Ochrona na gruncie prawa międzynarodowego	<p>Obecnie zauważalną tendencją jest m.in. dążenie do ujednolicania instytucji prawnych, które mają na celu humanizację życia społecznego. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji prawnej rodziny, a w jej ramach sytuacji dziecka i kobiety.</p> <p>Wyrazem tego są niewątpliwie akty międzynarodowe, przybierające najczęściej postać wielostronnych konwencji, z których Polska wiele ratyfikowała.</p> <p>Na podstawie jednej z nich, a mianowicie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) powołano do życia Europejski Trybunał Praw Człowieka stojący na straży przestrzegania postanowień konwencji.</p>
Ochrona konstytucyjna	<p>Podkreślić należy, iż problematyka małżeństwa i rodziny znajduje szerokie odbicie w przepisach Konstytucji RP.</p> <p>Ochrona konstytucyjna odnosi się do:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ochrony małżeństwa, macierzyństwa i rodzicielstwa (art. 18 Konstytucji RP), – ochrony praw dziecka i jego wychowania (art. 48 ust. 1, art. 53, art. 72 ust. 2 Konstytucji RP). Wprowadzono także instytucję Rzecznika Praw Dziecka (ustawa z 6.1.2000 r., tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 922 ze zm.),

¹ T. Smoczyński, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 11, s. 59–64; J. Ignatowicz, [w:] System prawa rodzinnego i opiekuńczego, s. 90–91; K. Pietrzykowski, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, s. 21–28.

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> – władzy rodzicielskiej rodziców (art. 48 ust. 1, art. 53 ust. 3 Konstytucji RP), – ochrony życia prywatnego i rodzinnego (art. 47 Konstytucji RP), – dobra rodziny w polityce państwa (art. 71 Konstytucji RP), – równouprawnienia kobiet i mężczyzn (art. 33 Konstytucji RP), – gwarancji dziedziczenia (art. 21 ust. 1, art. 64 ust. 1 Konstytucji RP).
<p>Ochrona cywilnoprawna</p>	<p>Ochrona cywilnoprawna to ochrona sądowa uruchamiana wtedy, gdy określone prawo zostaje naruszone – powstaje zatem roszczenie o przywrócenie stanu zgodnego z prawem.</p> <p>Proceduralne aspekty dochodzenia roszczeń regulują przepisy KPC.</p> <p>Ochrona ta w zależności od rodzaju praw rodzinnych jest zróżnicowana.</p> <p>1) W odniesieniu do praw stanu cywilnego postępowanie zmierzające do ustalenia tych praw nosi nazwę dochodzenia prawa cywilnego.</p> <p>Ustalenia te zasadniczo powinny być zgodne ze stanem rzeczywistym.</p> <p>Dochodzenie stanu cywilnego może polegać na jego pozytywnym ustaleniu bądź na ustaleniu negatywnym (zaprzeczenie stanu cywilnego), np. ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa. Postępowanie może zmierzać do deklaratywnego stwierdzenia stanu cywilnego (np. w odniesieniu do macierzyństwa określonej kobiety) lub też konstytutywnej zmiany istniejącego stanu (np. postępowanie rozwodowe).</p> <p>Dochodzenie stanu cywilnego ze względu na zasadę niepodzielności stanu cywilnego (zakaz ustalania w różny sposób jednego stanu w różnych postępowaniach) może odbyć się w ramach specjalnego postępowania, poświęconego tylko tej kwestii. Chodzi tutaj przede wszystkim o tzw. odrębne postępowanie procesowe w sprawach małżeńskich i ze stosunków między rodzicami i dziećmi (art. 425–458 KPC).</p>

1	2
	<p>Podmiotami tego postępowania (tak po stronie powodowej, jak i pozwanej) mogą być tylko osoby oświadczone i bezpośrednio zainteresowane rozstrzygnięciem. Szczególne kompetencje przysługują prokuratorowi, który wytaczając powództwo, pozywa wszystkie osoby bezpośrednio i oświadczone zainteresowane.</p> <p>W odniesieniu do dochodzenia prawa stanu cywilnego nie działa instytucja przedawnienia, gdyż nie chodzi w tym wypadku o realizację roszczenia majątkowego. Podkreślić jednak należy, iż dochodzenie praw stanu cywilnego może zostać ograniczone terminem prekluzyjnym, np. w odniesieniu do instytucji ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 78 § 1, art. 79, 80, 81 § 2, art. 83 KRO).</p> <p>Do spraw o prawa stanu cywilnego należą: sprawy o ustalenie istnienia i nieistnienia małżeństwa; o unieważnienie małżeństwa; o rozwód; ustalenie ojcostwa i macierzyństwa; zaprzeczenie ojcostwa i macierzyństwa; ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa; rozwiązanie przysposobienia.</p> <p>2) W przypadku niemajątkowych praw rodzinnych (innych niż praw stanu cywilnego) najczęściej dochodzi do współpracy sądu z zainteresowanymi.</p> <p>Są to przede wszystkim wzajemne prawa i obowiązki wynikające z władzy rodzicielskiej. Sprawy te nazywane są sprawami opiekuńczymi i dochodzone są w postępowaniu nieprocesowym im poświęconym (art. 568–584 KPC).</p> <p>Sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny (art. 568 KPC). Szczególną regulacją jest ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 969), która znajdzie zastosowanie, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego.</p> <p>3) Ochrona rodzinnych praw majątkowych nie odbiega zasadniczo od typowych spraw cywilnych.</p>
Ochrona karnoprawna	<p>Ochronę tę realizują przede wszystkim przepisy rozdziału XXVI ustawy z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.), poświęconego przestępstwom przeciwko rodzinie i opiece.</p> <p>Wskazać także należy na ustawę z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390 ze zm.), która zmieniła m.in. przepisy KK i KPK, wskazując je jako mające zastosowanie wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.</p>

Tabela 4. Środki ochrony praw rodzinnych w ujęciu szerokim

Środki ochrony praw rodzinnych w ujęciu szerokim	
1	2
Ochrona życia poczętego	<p>Ochrona dziecka poczętego (<i>nasciturusa</i>) na gruncie prawa cywilnego przejawia się w uznaniu jego warunkowej zdolności (podmiotowości) prawnej – art. 9, art. 446¹, art. 927 § 2 KC, art. 75 KRO). Ochrona ta została proklamowana ustawą z 7.1.1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78 ze zm.); zob. także art. 38 Konstytucji RP.</p>
Rejestr akt stanu cywilnego	<p>Zasady i prowadzenie tego rejestru określa ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2224 ze zm.).</p> <p>Ustawa reguluje zasady i tryb rejestracji stanu cywilnego oraz dokonywania czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego (art. 1 PrASC).</p> <p>Rejestracja stanu cywilnego osób dokonuje się w rejestrze stanu cywilnego w formie aktów stanu cywilnego (art. 2 ust. 2 PrASC). Aktem stanu cywilnego jest wpis o urodzeniu, małżeństwie albo zgonie w rejestrze stanu cywilnego wraz z treścią późniejszych wpisów wpływających na treść lub ważność tego aktu (art. 2 ust. 3 PrASC). Akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym (art. 3 PrASC). Unieważnienia aktu stanu cywilnego lub dołączonej do niego wzmianki dodatkowej dokonuje sąd w postępowaniu nieprocesowym na wniosek określonych podmiotów, jeżeli akt ten lub wzmianka stwierdzają zdarzenie niezgodne ze stanem faktycznym lub stwierdzono uchybienia, które zmniejszają jego moc dowodową (art. 39 ust. 1 PrASC).</p> <p>Rejestracja stanu cywilnego jest wykonywana przez gminy w urzędach stanu cywilnego (art. 6 ust. 1 PrASC), jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.</p> <p>Rejestr stanu cywilnego jest prowadzony przez ministra właściwego do spraw informatyzacji, w systemie teleinformatycznym (art. 5 ust. 1 PrASC).</p>

1	2
Prokurator	<p>Kompetencje prokuratora wynikają przede wszystkim z art. 3 § 1 ustawy z 28.1.2016 r. – Prawo o prokuraturze (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 740) – zadaniem prokuratury jest strzeżenie praworządności oraz czuwanie nad ściganiem przestępstw. Regulacja ta odnosi się także do ochrony praw rodzinnych.</p> <p>Ponadto art. 7 KPC – prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie (prokurator nie może jedynie wszcząć postępowania o rozwód i separację, może jednak do nich wstąpić w każdym stadium postępowania).</p>
Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka	<p>Funkcjonowanie tych dwóch instytucji, oprócz regulacji konstytucyjnej, określają: ustawa z 15.7.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 2179 ze zm.), ustawa z 6.1.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 992 ze zm.).</p>
Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	<p>Zagadnienia te kompleksowo reguluje ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390 ze zm.), określając zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie, zasady postępowania osób stosujących przemoc w rodzinie.</p> <p>Szczególnie wskazać należy na zmiany, które wprowadzone zostały ustawą z 10.6.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842), a weszły w życie 1.8.2010 r.</p> <p>Wprowadzono m.in. możliwość odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka i umieszczenia go u wskazanych osób lub we wskazanych placówkach z jednoczesnym zawiadomieniem sądu opiekuńczego, który musi orzec co do dalszych losów dziecka w ciągu 24 godzin (art. 12a–12d i art. 579¹ § 2 KPC); możliwość orzeczenia eksmisji członka rodziny stosującego przemoc (art. 11a); wprowadzenie do KRO art. 96¹ (osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych).</p>

1	2
	<p>Zob. także rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31.3.2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Nr 81, poz. 448).</p>
<p>Pieczna zastępcza</p>	<p>KRO obecnie normuje ogólne zagadnienia z pogranicza pieczy zastępczej i ewentualnie nadal przysługującej rodzicom władzy rodzicielskiej.</p> <p>Pieczna zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców – art. 112³ § 1 KRO. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa nie jest dopuszczalne – art. 112³ § 2 KRO. Pieczę zastępczą organizuje powiat (art. 32 ustawy z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1111 ze zm.).</p> <p>Obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad osobą dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń alimentacyjnych przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb, należą do rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka albo kierującego placówką opiekuńczo-wychowawczą, regionalną placówką opiekuńczo-terapeutyczną lub interwencyjnym ośrodkiem preadopcyjnym. Natomiast obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad dzieckiem pozbawionym opieki i wychowania rodziców umieszczonym w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej należą do kierującego takim zakładem. Pozostałe obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą do rodziców dziecka (art. 112¹ § 1 KRO). Sąd opiekuńczy może jednak postanowić inaczej (art. 112¹ § 2 KRO).</p> <p>Organizację, funkcjonowanie oraz finansowanie rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych oraz zasady określające kryteria wiekowe dzieci umieszczanych w tych placówkach i ośrodkach regulują przepisy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (art. 112² KRO). Kodeks odsyła więc do przepisów pozakodeksowych.</p>

1	2
	<p>Wyróżnić można zatem następujące formy pieczy zastępczej (art. 34 WspRU): Rodzinna piecza zastępcza: – rodzina zastępcza (spokrewniona, niezawodowa, zawodowa), – rodzinny dom dziecka. Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka mogą być wspierane przez rodziny pomocowe (art. 39 ust. 2 WspRU). Instytucjonalna piecza zastępcza: – placówka opiekuńczo-wychowawcza, – regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna, – interwencyjny ośrodek preadopcyjny.</p>

III. Sąd rodzinny i zakres jego kompetencji

6 Zgodnie z art. 12, 16 i 18 ustawy z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 52 ze zm.) w **sądach**: rejonowym, okręgowym i apelacyjnym rozpoznawane są **sprawy rodzinne (zasadniczo są one rozpoznawane przez wydziały cywilne)**. Artykuł 12 § 1 pkt 3 do kompetencji mogącego zostać fakultatywnie utworzonego **wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego (sądu rodzinnego)** przekazuje **sprawy**: z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, dotyczących leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw.

Do **kompetencji sądu rodzinnego** należą **wszystkie** sprawy z zakresu prawa rodzinnego rozpoznawane tak w **trybie procesu** (z uwzględnieniem **wyjątków** przewidujących właściwość **sądu okręgowego** – art. 17 pkt 1 KPC, lub wyłączną właściwość sądu rejonowego np. sprawy o zaprzeczenie pochodzenia dziecka, alimenty), jak i w postępowaniu **nieprocesowym** (np. sprawy z zakresu władzy rodzicielskiej). Sprawy opiekuńcze rozpoznaje **sąd opiekuńczy**, którym jest **sąd rodzinny** (art. 568 KPC).

Sąd **rozpoznaje** sprawy rodzinne w **trybie procesowym (bądź ogólnym)** np. w sprawie o alimenty, bądź stosując przepisy **postępowania odrębnego**, np. w sprawie o ustalenie ojcostwa), bądź **trybie nieprocesowym (zwykłym)**, np. w sprawie o zezwolenie na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, albo **szczególnym**, np. w sprawach opiekuńczych)¹.

¹ J. Ignaczewski, Komentarz do spraw rodzinnych, s. 27–29; T. Smyczyński, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 11, s. 64–68.

[Przejdź do księgarni →](#)